

مشارکت مردمی در شوراها^۱

جری استوکر

ترجمه: احمد رنجبر

چکیده

مشارکت شهروندان در فرایند سیاسی در سطح محلی سه جنبه دارد:

۱. مشارکت از طریق استیفای حقوق انتخاباتی که شامل حق رأی دادن (مشارکت فعال) و حق انتخاب شدن (مشارکت منفعل) است. محدودیت‌های حاکم بر حقوق انتخاباتی، شیوه استیفا و شرایط سلب این حقوق، بر نمایندگی و کارکرد نظام دموکراسی مبتنی بر نمایندگی تأثیرگذار است.
۲. مشارکت مستقیم در روند تصمیم‌گیری که به معنای کمک به یافتن راه حل برای مشکلات جامعه و اظهارنظر مستقیم در مورد تصمیمات مهمی است که جامعه باید بگیرد. سطوح عمده مشارکت مستقیم عبارت است از مشارکت آگاهی‌بخش و مشاوره‌ای، مشارکت در تصمیم‌گیری و مشارکت اجرایی.

۱. گزارش حاضر ترجمه بخش‌هایی از:

Gerry Stoker; "Participation of Citizens in Local Public Life", Local and Regional Authorities in Europe, No. 72, Council of Europe Publishing, 2000.

است که در دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس تهیه شده و مستقلاً در تیرماه ۱۳۸۱ با شماره ۶۴۲۸ انتشار یافته است.

۳. مشارکت شهروندان در دیگر فعالیت‌های مورد علاقه جامعه محلی. مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی به ویژه فعالیت‌هایی که از طریق انجمن‌های اختیاری انجام می‌شود به شکل گیری بافت اجتماعی کمک می‌کند و باعث تقویت همبستگی میان اعضا می‌شود. در جوامع امروزی انجمن‌ها سهمی حیاتی در افزایش کیفیت سیاست دموکراتیک دارند. هدف اولیه آن‌ها طرح نظرها، منافع و علایق اعضای خود است. توانایی و اهمیت انجمن‌ها ناشی از فاصله آنها با نهادها و دیوان سالاری رسمی حکومتی است. انجمن‌ها در روند تصمیم‌گیری سه نقش عمده دارند:

۱. انجمن‌ها نقش آموزشی دارند. مردم می‌توانند در انجمن‌ها فنون همکاری، حس همبستگی و زندگی عمومی را بیاموزند. در آن‌ها فنون بنیادین سیاست آموزش داده می‌شود و اصول رویکرد دموکراتیک برای حل مشکلات اجتماعی توسعه می‌یابد.

۲. انجمن‌ها مکانی برای ایجاد و حفظ «ارتباط مردم با مسئولان» هستند.

۳. انجمن‌ها به جستجوی راه حل‌ها و آزمایش آن‌ها کمک می‌کنند و موجبات اجرای مؤثر تصمیمات را فراهم می‌آورند.

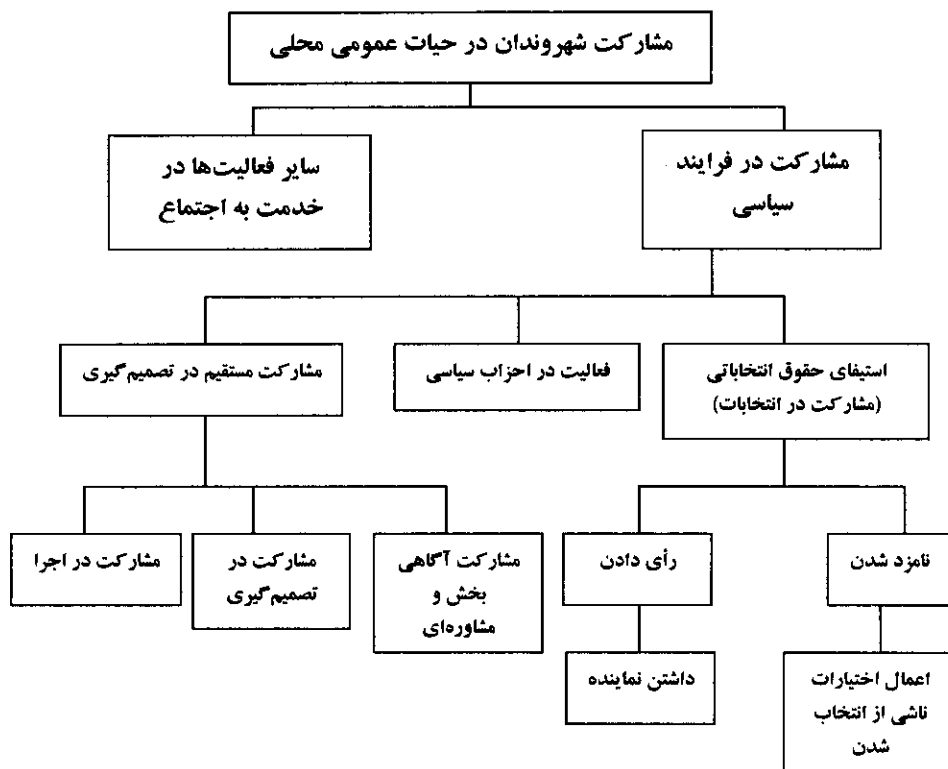
سازمان‌ها و شبکه‌های داوطلبانه مرکب از شهروندان می‌توانند مجرای برای انتقال نظرات اعضا درخصوص توسعه حوزه شهری باشند و فرصتی برای پیشبرد و تقویت گفتگوی برابر میان تصمیم‌گیرندگان، صاحب منصبان شهری و ساکنان شهر فراهم کنند.

مقدمه

اصطلاح «مشارکت شهروندان» مفهومی فوق‌العاده پیچیده و چند بُعدی است که برای اشخاص مختلف معانی متفاوتی دارد. از این رو توافق برسر معنا و دامنه این اصطلاح در چارچوب مطالعه حاضر ضروری است.

نمودار ۱ ابعاد مختلف مشارکت شهروندان را در حیات عمومی محلی نشان می‌دهد. در پاراگراف‌های بعدی سعی می‌شود تا تعریف روشن‌تری از این اصطلاح و ابعاد آن ارائه شود.

نمودار ۱

الف) مشارکت در فرایند سیاسی جامعه

اشکال مختلف مشارکت در حیات جامعه محلی بر حسب «سیاسی» بودن یا نبودن فعالیت‌های شهروندان به معنای محدود کلمه، یعنی ارتباط داشتن یا نداشتن آن‌ها با سازمان حکومت محلی و اعمال اختیارات مربوط، به دو دسته بزرگ تقسیم می‌شوند.

مشارکت شهروندان در فرایندهای سیاسی محلی که موضوع اصلی مطالعه حاضر را

تشکیل می‌دهد سه جنبه دارد:

- مشارکت در انتخابات یا استیفای حقوق انتخاباتی به عنوان پایه‌های نظام دموکراسی

مبتنی بر نمایندگی و عملکرد آن؛

- مشارکت مستقیم در روند تصمیم‌گیری یا اشکال مختلف دموکراسی مستقیم؛

- فعالیت در احزاب سیاسی که در واقع پل ارتباطی دو جنبه قبلی و عملاً شرط کارکرد نظام نمایندگی و مشارکت دموکراتیک مستقیم است. سومین جنبه مشارکت با همه اهمیتی که دارد در نوشتار حاضر مدنظر نیست. تحلیل دو جنبه دیگر مستلزم ملاحظه رابطه میان نمایندگی و اشکال دموکراسی مستقیم است.

ب) مشارکت شهروندان در فرایند سیاسی از طریق استیفای حقوق انتخاباتی
حقوق انتخاباتی شامل حق رأی دادن (مشارکت فعال) و حق انتخاب شدن (مشارکت منفعل) است.

تا آن جا که به مشارکت در فرایند سیاسی محلی مربوط می شود استیفای حق رأی، حضور نمایندگان انتخاب کنندگان را در نهادهای رسمی جامعه تسهیل می کند. بیان مستقیم نظر انتخاب کنندگان (رأی دهی) در توازن قدرت میان عناصر سیاسی مختلف نهاد مشورتی (مجمع یا شورای محلی) و در شکل دستگاه اجرایی محلی (یا در حقیقت در خصوصیت رهبری آن) انعکاس می یابد. متقابلاً استیفای حق داوطلب شدن برای نمایندگی، منعکس کننده حق انتخاب شوندگان برای نماینده شدن از جانب کسانی است که برای آن دوره نمایندگی به آن ها رأی داده اند.

محدودیت های موجود برای حقوق انتخاباتی، شیوه استیفای آن ها و شرایط تعلیق این حقوق، بر نمایندگی و کارکرد نظام دموکراسی مبتنی بر نمایندگی تأثیر گذار است. این دلیلی روشن برای اهمیت نظام های انتخابی محلی و توانایی آن ها برای بازگردان نتیجه آرا به عنوان تبلور اراده و خواست مستقل مردم در قالب نمایندگی مؤثر و کارآمد گروه های اجتماعی و سیاسی مختلف سازنده جامعه است.

ج) مشارکت مستقیم شهروندان یا گروه های از شهروندان در روند تصمیم گیری
در تمامی نظام های دموکراتیک، دموکراسی مستقیم مایه تقویت دموکراسی نمایندگی است. پیش از این در سال ۱۹۸۱، کمیته وزرای شورای اروپا همین نظر را چنین بازگو کرده است: «تقویت دموکراسی نمایندگی در سطح محلی از طریق مشارکت هر چه نزدیک تر شهروندان در تصمیم گیری و مداخله مستقیم آن ها در مدیریت امور جامعه خود در عین حفظ کارایی

اداره امور محلی»، ضروری است. در گزارش حاضر منظور از اصطلاح «مشارکت مستقیم» مداخله شهروندان- در مقام رأی دهنده و مصرف کننده- در روند تصمیم گیری به همراه یا به جای نمایندگان منتخب شان، خواه در وضع مقررات، بحث در مورد فعالیت پیشنهادی یا تصمیم گیری در سطح محلی است.

به عبارت دیگر، مشارکت مستقیم فراتر از حق انتخاب نمایندگان محلی در نهادهای جامعه، و به معنی توانمندسازی شهروندان ولو به درجات مختلف بر حسب مورد، برای کمک به یافتن راه حل مشکلات جامعه و اظهار نظر مستقیم راجع به تصمیمات مهمی است که جامعه باید بگیرد. دلیل به کارگیری اصطلاحاتی نظیر «دمکراسی مشارکتی» همین است. این نوع مشارکت در برخی راه کارها و روش هایی که به شهروندان اجازه می دهد تا در فعالیتهای معمول نهادهای انتخابی (به ویژه شوراهای محلی) برای وضع مقررات یا اداره خدمات عمومی محلی مداخله کنند شکل ملموسی به خود می گیرد.

این دو راه کار یعنی تصمیمات مدیریتی و تصمیمات مربوط به خط مشی گذاری ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند. نحوه وضع مقررات توسط نهادهای مشورتی خود به خود بر مدیریت خدمات عمومی تأثیر می گذارد. به همین سان، تأکید خاص بر ارائه خدمات معین می تواند پیامدهایی برای تعیین خط مشی ها داشته باشد که از حوزه مدیریت متعارف فراتر رود و از این رو مستلزم فعالیت های قانونگذارانه باشد.

مشارکت مستقیم در روند تصمیم گیری می تواند در سطوح مختلفی صورت گیرد. سه سطح عمده مشارکت عبارت است از: توجه به موضوعات مبتلا به وضع قوانین؛ تصمیم گیری، و اجرای تصمیمات. هر یک از این مراحل نوعی از مشارکت را می طلبد که ماهیت، دامنه و تأثیر گذاری متفاوتی دارد:

۱. مشارکت آگاهی بخش و مشاوره ای؛

۲. مشارکت در تصمیم گیری؛

۳. مشارکت در اجرا.

ابزارهای مشارکت مستقیم جزئی از چارچوب وسیع تری است که شامل حق تشکیل انجمن^۱ و حق تجدیدنظرخواهی (اداری و قضایی) نیز می شود.

موضوع امکان معارضه جویی شهروندان با تصمیماتی که بر حقوق و منافع مشروع شان تأثیر می گذارد خارج از حد این مقال است. با وجود این، شایان ذکر است که هرگاه حق تجدیدنظرخواهی در منافع عمومی مسلم انگاشته شده و امکان اقدام جمعی وجود داشته باشد شهروندان یا انجمن های نماینده آنها سلاح قدرتمندی برای تجدیدنظر در تصمیمات و نیز برای تأثیر گذاری بر فعالیت های حکومت محلی دارند.

(د) دیگر فعالیت های مورد علاقه جامعه محلی

بسیاری از فعالیت های مورد علاقه جامعه محلی، با سازمان حکومت محلی و اعمال اختیارات مربوط، ارتباط مستقیمی ندارند. برای مثال، انجمن های داوطلبانه فعال در زمینه اجتماعی، نقش عمده ای در سازماندهی اشکال همبستگی مدنی که در واقع تنها گزینه برای برخی اعضای جامعه است ایفا می کنند. فعالیت های برخی انجمن ها یا افراد به پیشبرد سنت های هنری، نمایی، صنایع دستی و دیگر سنن کمک می کند یا باعث تقویت و ترویج زبان محلی می شود. انجمن ها و گروه های دیگری که با جوانان سروکار دارند زمینه فعالیت ها، رقابت و تعاملات در امور تفریحی را فراهم می آورند. روی هم رفته طیف گسترده ای از انجمن ها و مؤسسات مذهبی، اجتماعی، فرهنگی، ورزشی و غیره وجود دارد. مشارکت شهروندان در همه این فعالیت های اجتماعی به ویژه فعالیت هایی که از طریق انجمن های اختیاری انجام می شود به شکل گیری بافت اجتماعی در محل کمک می کند و باعث تقویت همبستگی میان اعضا می شود. موضوع حق تشکیل انجمن در این مقال نمی گنجد اما به نقش انجمن ها به عنوان عامل شتاب دهنده و محرک شکل گیری افکار عمومی اشاره می شود. در واقع باید خاطر نشان کرد که فعالیت های آزاد و داوطلبانه شهروندان به مشارکت آنان در روند سیاسی جامعه کشیده خواهد شد.

ابزارهای مشارکت مستقیم

همان گونه که قبلاً گفتیم مشارکت مستقیم یعنی راه کارها و روش هایی که به شهروندان اجازه می دهد تا برای وضع مقررات مربوط یا اداره عملی خدمات عمومی محلی گرد هم آیند. اهمیت مشارکت مستقیم در کارکرد بهینه نظام های دموکراتیک مورد قبول همگان است.

مشارکت مستقیم در فرایند تصمیم گیری می تواند در سه سطح مختلف صورت گیرد: ملاحظه مسائل مبتلا به و ایجاد انگیزه برای وضع مقررات، تصمیم گیری، و اجرای تصمیمات. هر یک از این مراحل نوعی از مشارکت را ایجاد می کند که از نظر ماهیت، دامنه و تأثیرگذاری با دیگری متفاوت است:

۱. مشارکت آگاهی بخش و مشاوره ای؛

۲. مشارکت در تصمیم گیری؛

۳. مشارکت در اجرا.

۱. مشارکت آگاهی بخش و مشاوره ای

الف) دسترسی به اطلاعات

باید گفت که حق آگاهی یافتن، پیش شرط هر نوع مشارکتی است. مشارکت مؤثر و سهمین شدن در زندگی محلی بدون داشتن اطلاعات کافی ممکن نیست. اتفاقی نیست که برخی کشورها عدم شفافیت و نارسایی اطلاعات موجود در دسترس شهروندان را دو مشکل اصلی در مقابل توسعه دموکراسی محلی قلمداد می کنند.

حق شهروندان برای کسب اطلاعات کافی با مشارکت عمومی در وضع قوانین در سطح محلی و نیز سهمین شدن در اداره خدمات عمومی محلی ارتباط تام دارد.

دسترسی به اطلاعات، بخش جدایی ناپذیر روند مشارکت است. برای مثال همه پرسشی ها و ابتکارات مردمی برای برگزاری همه پرسی یا وضع قانون عموماً بر رقابت های اطلاعاتی مبتنی است؛ چنان که انتخابات مسبق به رقابت انتخاباتی است. وقتی

جلسات شوراهای محلی علنی باشند و دستور جلسات و صورت مذاکرات در دسترس عموم قرار گیرد شهروندان می‌توانند اظهار نظر کنند. زمانی که راجع به موضوعات برنامه‌ریزی شهری از شهروندان نظر خواسته می‌شود دسترسی و توزیع اطلاعات پیش شرطی اساسی و گریزناپذیر است.

دسترسی به اطلاعات، از طریق اجازه دسترسی (مشروط) به اسنادی که نزد مقامات موجود است و نیز فرصت دادن به شهرداری‌ها برای ارائه گزارش عملکردهای خود با استفاده از شیوه‌های متنوع نیز تأمین می‌شود. برای نمونه در اسپانیا، قانون نظام محلی (LRBRL) مقرر می‌دارد که مقامات محلی باید در حد ممکن اطلاعات جامعی در خصوص فعالیت‌های خود عرضه کنند و شهروندان می‌توانند رونوشتی از توافقات و تصمیمات اتخاذ شده توسط مقامات محلی را درخواست کنند و از حق مراجعه به بایگانی‌ها و دفاتر ثبت به نحو مقرر در قانون نیز برخوردارند. در برنامه‌ریزی شهری و توسعه فضای عمومی به مشارکت از طریق تبادل اطلاعات و بحث اهمیت ویژه‌ای داده می‌شود. مقررات محلی که به تصویب مقاماتی می‌رسند باید ظرف سی روز به اطلاع عموم برسند تا کلیه طرف‌های ذی‌نفع از امکان اظهار نظر و ارائه پیشنهاد به مجمع عمومی که در نهایت باید هنگام تصمیم‌گیری پاسخگو باشد برخوردار باشند.

در پروژ نیز قانونی در ۱۹۹۲ به تصویب رسید که به موجب آن مقامات محلی باید حداکثر کوشش خود را برای توزیع اطلاعات مربوط به فعالیت‌های خویش به عمل آورند و روش‌های مدیریتی خود را به اطلاع عموم برسانند.

در بلژیک، قانون ۱۲ نوامبر ۱۹۹۶ در خصوص علنی بودن مدیریت شهری و ایالتی (استانی)، اطلاع‌رسانی به شکل فعال (مثبت) و منفعل (منفی) را به نفع شهروندان مقرر می‌کند تا آنان امکان مداخله و مشارکت در روند تصمیم‌گیری را داشته باشند. همچنین به موجب قانون مربوط به خودگردانی و مدیریت محلی، کلیه تصمیمات اتخاذی باید به اطلاع عموم برسد و اعضای شورای شهر موظفند با آگاه‌سازی مردم از تصمیمات خویش، به

پرسش‌های آنان گوش فرا دهند و با انتقال این پرسش‌ها به شورای شهر، به آن‌ها پاسخ دهند.

در «جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق» قانون حکومت محلی مقرر می‌دارد که شهرداران باید مصوبات و تصمیمات شوراهای محلی را در روزنامه‌های رسمی واحدهای حکومتی انتشار دهند. از این رو همه ۱۲۳ حوزه شهرداری، روزنامه رسمی خود را نشر می‌دهند. حضور در جلسات شوراهای شهر برای عموم آزاد است و ایستگاه‌های تلویزیونی محلی بخش‌هایی از آن را پخش می‌کنند. رسانه‌های جمعی وظیفه خاصی در انتشار اطلاعات مربوط به نظام حکومت محلی بر عهده دارند. شرکت‌های عمومی و خصوصی رادیو و تلویزیونی موظف‌اند مردم را در جریان موضوعات و مشکلات محلی، از جمله موضوعات مربوط به عملکرد مقامات محلی قرار دهند. از این گذشته، مجله خصوصی ویژه‌ای در خصوص حکومت محلی تحت عنوان «۱۲۳» وجود دارد که اطلاعات مربوط به رویدادهای محلی و به طور کلی خودگردانی محلی در کشور را منتشر می‌کند. در سال ۱۹۹۸ یک سوم از دعاوی مطروحه نزد دادگاه قانون اساسی به موضوعات حکومت محلی مربوط می‌شد که این خود، میزان آگاهی مردم را در این زمینه نشان می‌دهد.

در ۱۹۹۵، در دانمارک مقرراتی به تصویب رسید که به موجب آن مقامات محلی موظف‌اند هر دو سال اعلامیه‌هایی در خصوص اهداف آتی خویش در ارتباط با توسعه خدمات محلی، مشتمل بر مضمون و گستره خدمات عمومی پیشنهادی منتشر کنند. شوراهای شهر از این گذشته باید عملکرد شرکت‌های غیر وابسته به شهرداری را در خصوص قراردادها گزارش کنند. به منظور اطلاع بیش‌تر شهروندان از مفهوم برابری میان زنان و مردان در محیط‌های کاری، شهرداری‌ها و مناطق موظف به ارائه گزارش عملکرد خود در این زمینه در مورد کارگران و مستخدمان خود هستند.

از ۱۹۹۸ در ایرلند قانون عمومی آزادی اطلاعات در مورد همه جنبه‌های حکومت محلی اعمال می‌شود. این ابتکار، در صدر الزامات و وظایف مشورتی خاصی قرار می‌گیرد

که از پیش مثلاً در موضوعات مربوط به محیط زیست و برنامه ریزی شهری وجود داشته است.

در انگلستان از ۱۹۸۵ همه گزارش‌ها و دستورهای کار مورد بحث در جلسات شورا باید پیش از تشکیل جلسه به اطلاع عموم برسد. این موارد همراه با سوابق جلسات تا شش سال بعد از تشکیل جلسه برای بررسی در دسترس عموم قرار دارد. گزارش پیشینه مباحث تا چهار سال پس از تشکیل جلسه در دسترس عموم قرار می‌گیرد. این ترتیبات به موجب پیشنهادهای جاری برای ایجاد یک واحد اجرایی جداگانه در درون شوراها تغییر خواهد کرد. برای اولین بار مأموران موظف خواهند بود تا پیشاپیش درباره تصمیمات پراهمیت از حیث منافع و هزینه‌های محلی گزارش‌هایی منتشر کنند. کلیه گزارش‌ها بعد از تصمیم‌گیری همچنان در دسترس عموم خواهد بود. واحد اجرایی در جلسات علنی کمیته‌های نظارت و بازپرسی مورد پرسش قرار خواهد گرفت.

(ب) گفتگوی شهروندان و مقامات محلی

هر چند شهروندان برای ایفای نقش مؤثر در روندهای تصمیم‌گیری باید اطلاعات کافی و مناسبی داشته باشند اما خود آنان یکی از منابع ضروری اطلاعات برای مقامات محلی هستند. توانایی مقامات محلی برای گفتگو با شهروندان، عاملی تعیین‌کننده در مدیریت بهینه امور محلی است: این گفتگو می‌تواند ترتیبات مختلفی داشته باشد. از جمله موارد زیر بسیار شایع است: همه پرس‌و‌پرسی مشورتی محلی (یا مشاوره‌های عمومی)، ابتکارات مردمی، تشکیل مجامع یا جلسات عمومی شهروندان (برحسب قوانین یا بنا به دعوت مقامات محلی، گاهی نیز به ابتکار انتخاب‌کنندگان محلی)، حق نطق در جلسات شورا، حق دادخواهی یا عرضحال (فردی یا گروهی) و به شکلی کلی‌تر، امکان ارائه پیشنهاد یا درخواست به نهادهای محلی، تحقیقات عمومی الزامی در برخی زمینه‌ها (نوعاً، حوزه توسعه و برنامه ریزی شهری)، تأسیس شورای اطفال یا جوانان که در برخی کشورها ابزار مشارکت، آموزش یا دموکراسی برای جوانان است.

مشارکت مشورتی عمیق‌تر از مشارکت اطلاعاتی است و ماهیت تعاملی بیش‌تری دارد. این نوع مشارکت میان سازمان شهری و ساکنان شهر در موضوعاتی مثل برنامه‌ریزی تعاونی و در مجامع شهری وجود دارد. اشکال دیگر این شیوه مشارکت تشکیل هیأت‌های منصفه متشکل از شهروندان، گروه‌های کوچک بحث^۱ و گروه‌های برنامه‌ریزی^۲ است. یک جنبه مهم این نوع مشارکت «مباحثه»^۳ است، به معنی بحث علنی در خصوص موضوعات عمومی که می‌تواند رفتار شهروندی را تقویت کند.

به طور کلی این راه کارها تابع قانون یا مقررات ویژه‌ای است. به علاوه، ابزارهای اعمال نفوذ غیررسمی مانند تماس مستقیم با نمایندگان محلی، ایجاد گروه فشار از طریق انجمن‌ها و عمل در چارچوب احزاب سیاسی هم وجود دارد. گاه مقامات محلی خود به تحقیق می‌پردازند و از عموم نظر سنجی می‌کنند یا به عرضحال مردم گوش فرا می‌دهند.

در برخی کشورها نظیر هلند از تکنولوژی‌های نو مانند مشاوره از راه دور از طریق اینترنت بهره گرفته می‌شود. در فنلاند بیش از ۹۰ درصد شهرداری‌ها دارای صفحه خانگی^۴ خاص خود هستند و بیش از نیمی از آن‌ها تسهیلات ارتباط دو سویه برقرار کرده‌اند.

حدود ۱۰ درصد از شهرداری‌ها در صفحه خانگی خود دریچه‌ای برای گفتگو گشوده‌اند. کلیه شهرداری‌های فنلاند به همراه شرکت رادیو و تلویزیون فنلاند سرویسی موسوم به «ماشین انتخاباتی»^۵ در اینترنت دارند که هدف آن افزایش مشارکت و رأی دهی در انتخابات محلی اکتبر ۲۰۰۰ بوده است. در پروژه مشارکت ملی، شورای جوانان شهر اسپو^۶ یک کارخانه اندیشه‌سازی^۷ در اینترنت ایجاد کرده است که در آن اندیشه‌ها به شکل پیشنهاد، نظر یا پیام در می‌آید و به نظرخواهی گذاشته می‌شود. وقتی پیشنهادی، اکثریت ساده را به دست آورد برای تأیید نهایی به صفحه امضا برده می‌شود. همین که اندیشه اولیه از

-
1. panel
 2. planning cells
 3. deliberation
 4. home page
 5. election machine
 6. espoo
 7. idea factory

کلیه مراحل بحث و رأی‌دهی گذشت و به تأیید نهایی رسید پیشنهاد، پیام یا نظر تکمیل شده به شهرداری‌ها، مراجع تصمیم‌گیری یا رسانه‌ها ارسال می‌شود. بدین ترتیب شهروندان راه‌های مختلفی برای ابراز عقیده در خصوص موضوعات عمده مورد علاقه جامعه دارند. از این گذشته، اینترنت می‌تواند ابزار تشکیل یک نشست تعاملی شورایی باشد که هیچ کدام از کشورهای مورد مطالعه آن را تجربه نکرده‌اند. دموکراسی از راه دور و صفحات دیجیتالی ابزارهای تازه‌ای برای استیفای حقوق دموکراتیک شهروندان هستند که در آینده احتمالاً بر دامنه آن افزوده خواهد شد.

۲. مشارکت در تصمیم‌گیری

الف) همه‌پرسی برای تصمیم‌گیری

برگزاری همه‌پرسی برای تصمیم‌گیری، اولین ابزار مشارکت در تصمیم‌گیری است که به ذهن می‌رسد. این ابزار در چندین کشور در سطح محلی به کار گرفته می‌شود (ر.ک. ضمیمه ۱).

ظاهراً بطور کلی و البته در چارچوب اندک محدودیت‌های مشخص قانونی، می‌توان راجع به هر موضوع تحت صلاحیت شهرداری‌ها و موضوعات معین شده در قانون همه‌پرسی تصمیم‌گیری برگزار کرد. (همین گفته در خصوص همه‌پرسی‌های مشورتی نیز صادق است).

در سوئیس که گاهی «کشور دموکراسی مستقیم» نامیده می‌شود (هر چند وصف «نیمه مستقیم» برای آن مناسب‌تر است) از این شیوه استفاده فراوان به عمل می‌آید. در این کشور تقریباً برای تصمیم‌گیری درباره هر موضوع سیاسی می‌توان همه‌پرسی برگزار کرد.

یکی از موضوعاتی که اغلب در کشورها به همه‌پرسی گذاشته می‌شود موضوع ایجاد، ادغام یا انحلال مراجع محلی یا تغییر محدوده آن‌هاست. موضوعات مستثنی شده عمدتاً به مسائل بودجه و امور مالی محلی مربوط می‌شود؛ اگر چه شامل موضوعات سیاسی بسیار حساس (نظیر انتخاب یا برکناری شهردار توسط شورای شهر) نیز می‌شود.

برای اعتبار همه‌پرسی، تعداد رأی‌دهندگان باید به اندازه کافی بالا باشد. اغلب شرکت ۵۱ درصد رأی‌دهندگان، کم‌ترین میزان مشارکت در نظر گرفته می‌شود. برخی کشورها حداقلی پایین‌تر از این میزان مقرر داشته‌اند و در بعضی کشورهای دیگر این درصد در مقررات شهری قید می‌شود و از این رو ممکن است از یک حوزه شهری به حوزه دیگر متفاوت باشد.

ب) مجامع شهروندان با اختیار تصمیم‌گیری

در برخی کشورها، مجامع شهروندان نه تنها نقش مشورتی دارند بلکه می‌توانند تصمیمات الزام‌آور بگیرند.

برای مثال در بلژیک مجمع عمومی (که به دعوت شهردار براساس تصمیم شورا یا بنا به تقاضای یک چهارم افراد رأی‌دهنده تشکیل می‌شود) با اکثریت مطلق آرا می‌تواند تصمیم‌گیری کند. این تصمیمات به شرط مشارکت یک سوم واجدین حق رأی معتبر است. شهردار باید تصمیم مجمع را اجرا کند یا تصمیم یا نظر دیگری را به شورا پیشنهاد کند. اما اگر تصمیم مجمع را به نفع جامعه نبیند می‌تواند آن را به حال تعلیق درآورد. شهردار در چنین مواقعی باید موضوع را برای تصمیم‌گیری نهایی نزد شورا مطرح سازد.

در برخی مواقع، مجمع عمومی شهروندان چونان نظام دموکراسی مستقیم محلی عمل می‌کند و نه به عنوان نوعی راه‌کار تصمیم‌گیری که بتواند جایگزین تصمیمات شورا شود. برای مثال در اسپانیا (در حوزه‌های شهری با کم‌تر از یکصد نفر سکنه و شهرداری‌هایی که به طور سنتی نظام موسوم به «شورای باز» را به اجرا می‌گذارند یا اخیراً چنین نظامی را برگزیده‌اند) و پرتغال (در مناطق با جمعیتی کم‌تر از دویست نفر) وضع بدین گونه است.

ج) مشارکت شهروندان در نهادهای با قدرت تصمیم‌گیری

به نظر می‌رسد زمانی که حق تصمیم‌گیری به کمیته‌ها واگذار شده باشد آن‌ها شایع‌ترین نمونه این نهادها باشند. در موارد دیگر، کمیته‌ها صرفاً ابزار مشارکت آگاهی‌بخش و مشورتی یا مشارکت اجرایی هستند.

باید یادآور شد که محول کردن اختیار تصمیم‌گیری به نهادهای که مستقل از مراجع محلی است طبعاً نیازمند تصریح این اختیار قانونی است. برای نمونه در دانمارک و هلند که مراجع محلی در تأسیس کمیته‌هایی با خصوصیت صرفاً مشورتی آزادند وضع بدین گونه است.

در ایرلند اخیراً سعی می‌شود برای کمک به تنظیم سیاست‌های محلی، اسباب شرکت مستقیم نهادهای اجتماعی (اتحادیه‌های کارگری، انجمن‌های داوطلبانه و غیره) به همراه اعضای شورای شهر در کمیته‌ها فراهم شود.

همین‌طور در «جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق» کمیته‌های شورای محل، هم اعضای شورای محلی و هم متخصصان بیرونی را شامل می‌شود.

در اسلونی، شهرداری‌ها باید به منظور حمایت از مصرف‌کنندگان کالاهای عمومی، شورایی تأسیس کنند. این شورا مرکب از کمیته‌ای از شهروندان است که به هنگام تصمیم‌گیری شورای شهر راجع به موضوعات مربوط به خدمات عمومی تجاری (سرویس‌های شهری، راهداری، خطوط گاز، حمل و نقل عمومی و غیره) و اجتماعی (مدارس، مهدکودک‌ها، خانه سالمندان و غیره) در روند تصمیم‌گیری شرکت می‌کند. این کمیته پیشنهادهایی در خصوص مدیریت شرکت‌های تجاری محلی ارائه می‌دهد.

۳. مشارکت اجرایی

کیفیت و کارایی خدمات عمومی بسیار حیاتی است و بحث راجع به اقدامات تقویت‌کننده مشارکت دمکراتیک نیز شامل این موضوع نیز می‌شود.

به نظر می‌رسد که دست کم در برخی کشورها، شهروندان امروزه برای نقش مراجع محلی به عنوان ارائه‌دهندگان خدمات اهمیت بیش‌تری قائلند تا برای نقشی که آن‌ها به عنوان مکانی برای ابراز عقیده سیاسی ایفا می‌کنند. با وجود محدودیت‌های مالی، بر مدیریت و توانایی برآوردن نیازها و انتظارات تأکید می‌شود. از این رو شهروندان خواهان شناخت بهتر روند مدیریت و مشارکت بیش‌تر در آن هستند.

مشارکت اجرایی به ویژه با مشارکت شهروندان در ارائه خدمات عمومی ارتباط نزدیکی دارد. شهروندان یا انجمن‌ها و اجتماعاتشان می‌توانند مهار برخی کارکردهای جامعه نظیر حفظ محیط زیست، (بخشی از) خدمات ارائه شده به سالمندان، کمک و راهنمایی اطفال در خصوص مشکلات مدرسه و غیره را مستقیماً در دست داشته باشند. شهروندان اغلب در تولید و ارائه خدمات خود، مشارکت داوطلبانه دارند. سازمان شهری برای نمونه می‌تواند با حمایت مالی از پروژه‌های ساکنان شهر یا خرید خدمات از آنان پیش شرط‌های این نوع مشارکت را فراهم کند.

یک نمونه: بنیاد جامعه شهر پرژوف^۱ در جمهوری اسلواکی در اجرای پروژه‌های مربوط به محیط زیست، فرهنگ، بهداشت و امور اجتماعی، آموزش و پرورش، امور ورزشی و دموکراسی و همین‌طور ایجاد جو تساهل قومی و مذهبی، از شهروندان حمایت مالی می‌کند. اشخاص، گروه‌ها و سازمان‌های غیرانتفاعی فعال در محدوده شهر می‌توانند خواهان دریافت این کمک‌ها گردند.

کمیته‌های مصرف‌کنندگان به شهروندان امکان نفوذ و تأثیرگذاری مستقیم‌تری بر خدمات عمومی محلی را می‌دهند. این کمیته‌ها در برخی زمینه‌های اصلی خدمات عمومی در سطح محلی اعمال نفوذ می‌کنند ولی به نظر می‌رسد نفوذشان در زمینه خدمات اجتماعی و آموزش و پرورش فراگیرتر باشد. در برخی کشورها ایجاد کمیته‌های مصرف‌کنندگان در برخی زمینه‌ها، به موجب قانون اجباری است. گاهی نیز حکومت محلی داوطلبانه آن‌ها را تأسیس می‌کند.

در دانمارک، به موجب قانون، ایجاد کمیته‌های مصرف‌کنندگان در زمینه‌های ذیل اجباری است: مهدکودک‌های عمومی، مدارس ابتدایی و راهنمایی، آموزش عمومی و اختیاری (برای بزرگسالان و جوانان) و مراکز آموزش حرفه‌ای. به موجب قانون، شورایی برای سیاستگذاری در مورد امور سالمندان و کمیته تجدید نظری نیز در خصوص خدمات

عمومی محلی برای آنان وجود دارد. وظایف این کمیته‌ها را در هر حوزه قانون مشخص کرده است.

نقش انجمن‌ها

انجمن‌ها با کثرت و تنوعی که دارند چه کمکی می‌توانند به دموکراسی محلی بکنند؟ دلایل تشکیل انجمن‌ها زیاد است. انگیزه اصلی تشکیل آن‌ها اغلب ارتباطی با دنیای رسمی سیاست ندارد. البته در برخی موارد به عنوان گروه فشار فعالیت می‌کنند یا خدمات رفاهی یا دیگر خدمات متکی به سرمایه عمومی را ارائه می‌کنند. اما هدف اولیه انجمن‌ها طرح نظرات، منافع و علایق اعضای خودشان است و در صورتی موفق خواهند بود که منافع اعضای خود را تأمین کنند. استقلال انجمن‌ها باید محترم شمرده شود. توانایی و نقش یکتای آن‌ها زاده فاصله‌ای است که با نهادها و دیوان سالاری رسمی حکومتی دارند. انجمن‌ها جز این که امکان و فرصت مناسبی برای جمعیت و پیوند دادن منافع اعضای خود فراهم می‌سازند نیاز به هیچ دلیل و توجیه دیگری ندارند. این از حقوق بنیادی بشر است که بتواند به انجمنی بپیوندد یا نپیوندد.

انجمن‌ها در جامعه جدید سهمی اساسی در تقویت کیفیت سیاست دموکراتیک دارند. وجود جامعه مدنی پیشرفته تضمینی برای بهبود فعالیت‌ها و عملکرد حکومت و مبنایی برای بسیج سیاسی و نمایندگی است. از توکویل تا نویسندگان معاصر نظیر پوتنام همگی بدین باورند که انجمن‌ها و اساساً جامعه مدنی فعال، ضامن حاکمیت سالم دموکراتیک است. از دیدگاه دموکراتیک، انجمن‌ها بالقوه می‌توانند چه سهمی در روند تصمیم‌گیری‌ها داشته باشند؟

نخست، انجمن‌ها مکانی هستند که در آن مردم می‌توانند فنون همکاری را بیاموزند و حس همبستگی و روحیه عمومی پیدا کنند. مردم در انجمن‌ها یاد می‌گیرند که چگونه خود را سازماندهی کنند، صحبت کنند، گوش فرا دهند و با یکدیگر کار کنند. آن‌ها حس تعهد و مسئولیت جمعی پیدا می‌کنند. در انجمن‌ها مردم در قبال مشکلات مشترک احساس

مسئولیت می‌کنند و توانایی یافتن راه‌حل‌های جمعی را به دست می‌آورند. در یک کلام، انجمن‌ها نقش آموزشی دارند، در انجمن‌ها مهارت‌های بنیادین سیاسی آموزش داده می‌شود و اصول رویکرد دمکراتیک برای حل مشکلات اجتماعی توسعه می‌یابد.

دوم، انجمن‌ها مکانی برای ایجاد و حفظ «ارتباط مردم با مسئولین» هستند. آن‌ها در شناخت، روشن کردن و بیان منافع و علایق جمعی به مردم کمک می‌کنند. این نقش «بیان منافع» برای سیاست دمکراتیک حیاتی است. با در نظر گرفتن پیچیدگی و بزرگی حکومت جدید، نه انتخابات و نه مشارکت مستقیم در فاصله میان انتخابات می‌تواند به تنهایی تضمین‌کننده آگاهی حکومت از کلیه نیازها و علایق خاص و جمعی گروه‌های مختلف باشد. انجمن‌ها توانایی نظام سیاسی را برای کنترل پیامدها و برون دادهای فوق‌العاده متنوع و پیچیده برآمده از حکومت جدید افزایش می‌دهند. با حضور انجمن‌هایی که بازگوکننده تنوع علایق و اوضاعی هستند که شهروندان در زندگی روزمره با آن‌ها مواجهند ظرفیت پاسخگویی و کارآمدی حاکمیت دمکراتیک افزایش می‌یابد.

سوم، وجود انجمن‌های متنوع کارکرد دیگری هم برای نظام دمکراتیک دارد: انجمن‌ها به جستجوی راه‌حل‌ها کمک می‌کنند و موجبات اجرای مؤثر تصمیمات را فراهم می‌آورند. انجمن‌ها منبع پویای تجارب و نظریاتند. آن‌ها می‌توانند راه‌حل مسائل را تشخیص دهند و حتی آن‌ها را به آزمایش گذارند و ممکن است خود بخشی از این راه‌حل‌ها باشند. در واقع آن‌ها تا حدودی نقش احزاب سیاسی را بازی می‌کنند و با مشکلات و مسائلی سروکار دارند که در محافل سیاسی نادیده مانده است.

انجمن‌ها به واسطه توانایی برقراری ارتباط با کسانی که ارتباط مستقیم با آن‌ها برای مراجع رسمی حکومتی مشکل‌تر است و نیز ظرفیت بالایی که برای سهل‌تر ساختن اجرای مؤثر خط مشی‌ها و تصمیمات دارند نقشی حیاتی در حاکمیت دمکراتیک بازی می‌کنند.

نقش انجمن‌ها به ویژه با جنبه‌هایی از مشارکت ارتباط قوی‌تری دارد که همراه با حضور و تبادل نظر باشد. مشارکت فعال انجمن‌ها در تصمیم‌گیری می‌تواند گروه‌های حاشیه‌ای را به صحنه آورد و فضا را برای بحث و مشورت در مورد سیاست‌ها آماده کند.

اگر محافل سیاسی به انجمن‌ها اجازه دهند تا با دیگران تبادل نظر کنند و از چارچوب صرف منافع و علایق خاص خود فراتر روند آن‌ها می‌توانند محیط بحث و تبادل نظر را آماده کنند.

در ارزیابی نقش و سهم انجمن‌ها در دموکراسی محلی برخی نکات باید مدنظر قرار گیرد:

- این خطر همیشه وجود دارد که نابرابری‌های موجود در جامعه مدنی به سادگی از طریق انجمن‌ها به حوزه سیاسی سرایت کند. انجمن‌های بهره‌مند از بیش‌ترین منابع، بهتر سازماندهی می‌شوند و صدایشان به گوش می‌رسد. در دنیای سیاست، اگر گروه‌های حاشیه‌ای و سازماندهی نشده تشویق نشوند ممکن است انجمن‌ها علایق و منافع گروه‌هایی را پیش برند که در فضای جامعه مدنی از جایگاه و سازماندهی بهتری برخوردارند.

- از خود انجمن‌ها می‌توان درخصوص میزان نمایندگی منافع و علایق گروه‌هایی که مدعی سخنگویی آنان هستند انتقاد کرد. ممکن است کیفیت و شیوه دموکراتیک برخی انجمن‌ها ایده‌آل نباشد. چه بسا آن‌ها نه به صدای گروه‌های حاشیه‌ای بلکه به نظرات رهبری که خود خویشان را به رهبری برگزیده است مجال بروز دهند.

- انجمن‌ها از نظر بزرگی و توانایی به حدی متنوعند که تشخیص سهم و نقش آنها در حاکمیت شایسته دموکراتیک باید نه به صورت کلی، بلکه براساس ماهیت هر یک انجام شود. سهم و نقش یک انجمن داوطلبانه بزرگ مراقبت اجتماعی با منابع فراوان که ده‌ها نفر را در استخدام دارد با نقش یک گروه بازی پیش دبستانی مبتنی بر همسایگی قابل مقایسه نیست. اولی نمی‌تواند ادعای نمایندگی مردم عادی را داشته باشد ولی می‌تواند مدعی ارتباط ویژه با گروه خاصی از مردم و توانایی کمک به توسعه و اجرای سیاست‌های مناسب در حوزه تحت صلاحیتش شود. انجمن دومی نماینده مردم عادی در حوزه خاص خود است اما در مقایسه با برخی کارکردهای وسیع‌تر و مورد نیازتر حاکمیت دموکراتیک، صلاحیت و توانایی کم‌تری دارد.

سازمان‌ها و شبکه‌های داوطلبانه مرکب از شهروندان می‌توانند نقش مهمی در تعمیق دموکراسی شهری ایفا کنند. آن‌ها می‌توانند مجرای برای انتقال نظرات اعضا درخصوص توسعه حوزه شهری باشند و افزون بر آن، فرصتی برای پیشبرد و تقویت گفتگوی برابر میان تصمیم‌گیرندگان، صاحب منصبان شهری و ساکنان شهر فراهم کنند.

گاه دولت‌هایی که هزینه سنگینی را در زمینه خدمات رفاهی بر دوش دارند مسئولیت خدمات و برنامه‌های رفاهی را به سایر تولیدکنندگان اعم از عاملین خصوصی یا انجمن‌های غیرانتفاعی می‌سپارند. خدمات و برنامه‌های انجمن‌های غیرانتفاعی اغلب محدود به حوزه رفاهی و اجتماعی است. در سوئد، هنگامی که این گونه فعالیت‌ها به انجمن‌ها سپرده شد بیش‌تر شهرداری‌ها نتایج آن را مثبت اعلام کردند. در نزدیک به ۵۰ درصد از حوزه‌های شهری فنلاند، انجمن‌های شهری یا کمیته‌های روستایی برخی امور شهرداری را به عهده دارند.

الگوی مشارکت محلی شهروندان در اسپانیا اهمیت قابل ملاحظه‌ای برای انجمن‌ها قائل است. این انجمن‌ها به مفهوم اجتماعی و نه قضایی تقریباً با نظام حکومت محلی اسپانیا جوش خورده‌اند. مراجع محلی دفتر ثبتی دارند که تعداد، اهداف و موضوع فعالیت انجمن‌ها در آن درج می‌شود و می‌توان برای یافتن اعضای احتمالی نهادهای شهری مشورتی یا نهادهایی که با مدیریت خدمات شهری نامتمرکز سروکار دارند به آن دفتر رجوع کرد.

در شهرهای بزرگی که شورای منطقه‌ای یا ارگان‌های سرزمینی با کارکردهای اجرایی و مشورتی دارند ارگان‌های یاد شده عموماً شامل نمایندگان انجمن‌های شهروندان می‌شود. تماس میان نمایندگان منتخب محلی و انجمن‌ها همیشه برقرار است.

انجمن‌های اسپانیا که نماینده منافع و علایق شهروندان هستند مدعی‌اند که مقامات محلی عملاً مشارکت را امتیازی می‌دانند که به مردم داده‌اند و نه حق مدنی آن‌ها. هدف این مقامات از وضع مقررات برای مشارکت، بیش‌تر مهار کردن مشارکت است و نه تقویت آن.

به گفته این انجمن‌ها مشارکت، در بیش‌تر موارد محدود به اموری است که در خصوص آن‌ها غالباً اطلاعات کامل و کافی در دست نیست.

در بریتانیا، مقامات محلی و نمایندگان سازمان‌های داوطلبانه، تشویق به برپایی مجامع محلی برای تنظیم مقررات ناظر بر نحوه عملکرد خودشان می‌گردند. هدف، ایجاد چارچوب ثابتی برای توسعه فعالیت‌های انجمن‌ها و فراهم کردن بستر مناسبی برای سازمان‌های داوطلبانه است تا به دمکراسی محلی و ارائه خدمات مورد نیاز کمک و در آن مشارکت کنند.

به همین سان در کنار تشویق فعالیت در قالب انجمن‌ها می‌توان به ترغیب ایجاد محلی برای تبادل نظر میان انجمن‌ها و با انجمن‌ها پرداخت.

برخی مراجع و مقامات محلی تشکیل مجمعی مدنی با شرکت انواع انجمن‌های مدنی را به منظور ایجاد تفاهم و بررسی مسائل و مشکلات مشترک موجود در جامعه محلی تجربه کرده‌اند. مجلس اسکاتلند و ترتیبات جدید برای حکومت لندن بزرگ هر دو قرار است با ایجاد مجامع مدنی همراه باشند و به انجمن‌ها اجازه دهند تا درخصوص مسائل مشترک مورد علاقه بحث کنند.

برای مثال در طرح‌های ایجاد مجامع مدنی در لندن، حضور نمایندگان همه واحدها و نهادهای کلیدی جامعه مدنی پیشنهاد شده است. این مجامع دو یا سه بار در سال تشکیل جلسه عمومی خواهند داد ولی سایر کارها به نحوی مداوم به وسیله طرف‌های کاری کوچک‌تر انجام می‌پذیرد.

هدف، تعیین و تشخیص موضوعات کلیدی و دستیابی به توافقی جامع درخصوص شیوه عملکرد آتی است. اختلافات، مورد بحث و تبادل نظر قرار می‌گیرد و می‌تواند در نموداری ترسیم شود تا در آینده در نظام سیاسی (غیرمدنی) رسمی مورد بحث قرار گیرد. برای مثال می‌توان ترتیباتی برای تبادل نظر سالانه با مقامات مهم حوزه سیاسی نظیر شهردار یا اعضای اصلی مجمع فراهم کرد.

ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه‌پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه‌پرسی	نوع همه‌پرسی	مقررات ویژه
بلژیک	تعداد معینی از سکنه براساس جمعیت	مشورتی	<p>کلیه سکنه محلی بالای ۱۶ سال، صرف‌نظر از تابعیت حق شرکت در مشاوره مردمی یا همه‌پرسی (و حق ابتکار آن) را دارند.</p> <p>مشارکت اجباری نیست. حداقل تعداد رأی دهندگان برای اعتبار همه‌پرسی به تعدادی است که برای پیشنهاد و ابتکار برگزاری آن مقرر شده است.</p> <p>موضوعات مربوط به امور پرسنلی و امور مالی، بودجه، مالیات یا حقوق ماهانه و اسکان خارجی‌ان در حوزه شهری را نمی‌توان به همه‌پرسی گذاشت.</p> <p>فاصله دو همه‌پرسی حداقل باید شش ماه باشد و در مدت فعالیت هر دوره از شورای محلی (شش سال) حداکثر شش همه‌پرسی می‌تواند برگزار شود.</p> <p>در شانزده ماهه پیش از انتخابات شوراهای شهر یا چهل روز پیش از انتخابات مجالس فدرال، شوراهای منطقه‌ای یا پارلمان اروپا نمی‌توان همه‌پرسی برگزار کرد. وانگهی همه‌پرسی باید در روز یکشنبه برگزار شود.</p>
بلغارستان	<p>- یک چهارم رأی دهندگان محلی</p> <p>- اکثریت مشخصی از اعضای شورا</p> <p>- شهردار و رئیس منطقه</p>	تصمیم‌گیری	<p>کلیه موضوعات محلی تحت صلاحیت مراجع محلی و همه موضوعات مشخص شده در قانون را می‌توان به همه‌پرسی گذاشت.</p> <p>موضوعات مربوط به ایجاد یا انحلال یک مرجع محلی یا تغییر محدوده صلاحیت آن باید در همه موارد به همه‌پرسی محلی گذاشته شود.</p> <p>موضوعات مربوط به بودجه شهری، مالیات‌های محلی و برخی مسائل محلی مشمول مقررات خاص را نمی‌توان به همه‌پرسی گذاشت.</p> <p>تا دو سال نمی‌توان درخصوص یک</p>

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
			موضوع همه پرسی دیگری برگزار کرد. در صورت شرکت نیمی از رأی دهندگان، همه پرسی معتبر خواهد بود. یک چهارم رأی دهندگان، اعضای شورا، شهردار یا حاکم منطقه می توانند اعتبار نتیجه همه پرسی را (طی هفت روز پس از اعلام نتیجه نزد محکمه منطقه ای) مورد اعتراض قرار دهند. نتیجه همه پرسی باید ظرف دو هفته اعلام شود. شورای شهر باید اقدامات مناسب اجرایی را اتخاذ کند. شهردار مسئول اجرای نتیجه همه پرسی است.
کرواسی	شورای محلی	تصمیم گیری	می توان درخصوص موضوعات تحت صلاحیت مرجع محلی یا پیش بینی شده در قوانین و نیز موضوعات با اهمیت محلی همه پرسی برگزار کرد.
جمهوری چک	از ۶ تا ۳۰ درصد رأی دهندگان محلی بسته به تعداد سکنه	تصمیم گیری	همه پرسی محلی درخصوص موضوعات تحت صلاحیت انحصاری شهرداری ها برگزار می شود، مگر آن که موضوعی در قانون مستثنی شده باشد. رایج ترین موضوعات همه پرسی، مربوط به ادغام، تجزیه یا تغییر نام حوزه شهر و غیره است. درخصوص بودجه شهری، جریمه های محلی، انتخابات یا برکناری شهردار و دیگر واحدها و نهادهای منتخب شهری نمی توان همه پرسی برگزار کرد.
دانمارک	شورا	مشورتی	تنها درخصوص موضوعات تحت صلاحیت شورای شهر یا بخش می توان همه پرسی برگزار کرد.
استونی	—	—	هیچ گونه مقررات خاصی وجود ندارد.
فنلاند	۵ درصد رأی دهندگان محل	مشورتی	درخصوص موضوعات تحت صلاحیت شهرداری می توان همه پرسی برگزار کرد. همه پرسی ممکن است به کل شهر یا بخشی از آن مربوط باشد.

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
آلمان	شورا یا درصد خاصی از شهروندان به گونه‌ای که در قانون مقرر شده است.	تصمیم‌گیری	قانون یا مقررات شهری موضوعاتی را که می‌توان درخصوص آن‌ها همه پرسی برگزار کرد، تعیین می‌کند. (تنها امور شهری مهمی که در حیطه خودگردانی محلی قرار می‌گیرد). در صورت شرکت درصد مشخصی از رأی‌دهندگان که در قانون مقرر شده، همه پرسی معتبر خواهد بود. نتیجه همه پرسی حکم تصمیم نهایی را دارد و تنها با همه پرسی دیگری که به طور کلی حدود یک سال بعد می‌تواند برگزار شود قابل تغییر خواهد بود.
یونان	—	—	مقررات خاصی درخصوص همه پرسی های محلی وجود ندارد.
مجارستان	<ul style="list-style-type: none"> - ۲۵ درصد اعضای نهاد انتخابی - کمیته نهاد انتخابی - واحد اجرایی سازمان اجتماعی محلی - تعداد معینی از رأی دهندگان محلی (ایسن تعداد توسط مراجع محلی تعیین می‌شود اما نمی‌تواند کم‌تر از ۱۰ درصد و بیش‌تر از ۲۰ درصد رأی‌دهندگان باشد).	مشورتی یا تصمیم‌گیری	همه پرسی محلی تنها در صورت شرکت بیش از نیمی از رأی‌دهندگان معتبر خواهد بود. در خصوص موضوعات زیر باید همه پرسی برگزار گردد: تأسیس یک اتحادیه شهری یا یک مرجع مشترک و انحلال آن نیز ایجاد یک جامعه محلی جدید. مسائل دیگر را حکومت محلی به موجب قانون تعیین خواهد کرد. درخصوص هر موضوع تحت صلاحیت مراجع محلی و برای تأیید بخش‌نامه‌های حکومت محلی می‌توان همه پرسی برگزار کرد. درخصوص موضوعات مربوط به بودجه، مالیات‌های محلی و دیگر امور مالی محلی، نیز سازمان، عملکرد و امور پرسنلی نهاد انتخابی یا انحلال آن نمی‌توان همه پرسی برگزار کرد. تا یک سال نمی‌توان درخصوص موضوعی همه پرسی دیگری برگزار کرد.

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
ایسلند	- شورای شهر - درصد مشخصی از رأی دهندگان مطابق مقررات	تصمیم گیری یا مشورتی	همه پرسی می تواند در یک شهر یا بخشی از آن برگزار شود. باید برای تصمیم گیری راجع به ادغام همه پرسی برگزار شود.
ایرلند	---	---	شرایط و لوازم قانونی اندکی برای برگزاری همه پرسی پیش بینی شده است. تغییر نام خیابان ها و اماکن مستلزم برگزاری همه پرسی است.
ایتالیا	---	مشورتی	قانون ناظر بر خودگردانی محلی (شماره ۱۴۲/۱۹۹۰) مقرر می دارد که مقررات شهری می تواند شرایط برگزاری همه پرسی های مشورتی را در زمینه هایی که در صلاحیت انحصاری شهرداری هاست تعیین کند. در این چارچوب، مراجع محلی (با در نظر گرفتن دیگر اسناد و قوانین ناظر بر مشارکت در سطح محلی) می توانند در خصوص همه پرسی های محلی مقررات وضع کنند.
لیتوانی	---	---	مقرراتی در خصوص همه پرسی های محلی وجود ندارد.
لتونی	---	---	مقرراتی در خصوص برپایی همه پرسی های محلی وجود ندارد.
لوکزامبورگ	شورای شهر ۲۰ درصد از رأی دهندگان (در حوزه های با بیش از ۳۰۰۰ سکنه) یا ۲۵ درصد رأی دهندگان (در حوزه های دیگر)	---	---
مالت	۱۰ درصد از رأی دهندگان محلی	تصمیم گیری	در خصوص لفو کلیه آیین نامه های صادره از جانب شوراهای محلی می توان همه پرسی برگزار کرد.

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
هلند	شورای محلی	مشورتی	—
نروژ	شورای محلی	مشورتی	یک کمیسیون انتصابی از جانب حکومت گزارشی درخصوص نظام انتخاباتی نروژ تنظیم، تغییرات لازم در قانون انتخابات را پیشنهاد می کند. بخشی از وظایف این کمیسیون به تعیین وضعیت همه پرسی های محلی و در صورت نیاز، تنظیم مقرراتی راجع به همه پرسی های محلی اختصاص دارد.
لهستان	شورای محلی یا ۱۰ درصد رأی دهندگان محلی	تصمیم گیری	درخصوص همه موضوعات مهم مربوط به جامعه محلی می توان همه پرسی برگزار کرد. در صورت شرکت حداقل ۳۰ درصد رأی دهندگان، همه پرسی اعتبار خواهد داشت. برای اتخاذ برخی تصمیمات (مانند برکناری شورای شهر پیش از اختتام دوره یا برقراری مالیات های اختیاری) باید همه پرسی برگزار شود. همه پرسی برای برکناری شورای محلی تنها به پیشنهاد رأی دهندگان محلی برگزار می شود.
پرتغال	نمایندگان ملی - شورا یا نهاد اجرایی محلی - ۳۰۰ نفر - از رأی دهندگان یا ۲۰ درصد آنان (هر کدام کم تر) اگر تعداد رأی دهندگان کم تر از ۳۷۵۰ نفر باشد؛ ۵۰۰۰ نفر از رأی دهندگان یا ۸ درصد آنان (هر کدام کم تر) در موارد دیگر.	تصمیم گیری	همه پرسی تنها در صورتی معتبر است که ۵۰ درصد انتخاب کنندگان در آن مشارکت داشته باشند. در مورد مسائل مورد علاقه محل که تحت صلاحیت مراجع محلی قرار گیرد می توان همه پرسی برگزار کرد مگر مسائلی که باید توسط مصوبه پارلمان یا قانون تصویب شده توسط مراجع محلی که در قانون نام برده شده اند تعیین تکلیف گردد یا موضوعات مرتبط با بودجه، مالیات و امور مالی محل. در زمان برگزاری انتخابات محلی، ملی یا اروپایی نمی توان همه پرسی برگزار کرد.
فدراسیون	- شورای محلی (اغلب	تصمیم گیری	در شصت و پنج منطقه فدراسیون روسیه تاکنون

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
روسیه	اوقات) - تعداد معینی از انتخاب کنندگان محلی (در صدها توسط مقررات شهری تعیین می شود. اما نمی تواند کم تر از ده نفر باشد).		قانونی درخصوص همه پرسی محلی به تصویب رسیده است و اغلب همه پرسی برگزار می شود. همه پرسی ها در صورتی معتبر است که دست کم ۵ درصد رأی دهندگان محلی در آن شرکت کنند. تصمیمات اتخاذ شده در همه پرسی را تنها با همه پرسی دیگری می توان لغو یا اصلاح کرد اما چنین کاری تا دو سال بعد از زمان اتخاذ تصمیم ممکن نیست.
سان مارینو	—	—	هیچ گونه مقرراتی درخصوص همه پرسی های محلی وجود ندارد.
جمهوری اسلواکی	شورای محلی یا ۲۰ درصد رأی دهندگان محلی	تصمیم گیری یا مشورتی	راجع به پیشنهاد ادغام، انشقاق یا انحلال یک شهرداری همه پرسی تصمیم گیری باید برگزار شود. (در مورد پیشنهاد تقسیم یا انشقاق شهرداری شرکت ۲۰ درصد انتخاب کنندگان بخشی که قرار است تقسیم شود کافی است). شورای محلی پیش از تصمیم گیری درخصوص موضوعات کلیدی باید همه پرسی محلی برگزار کند. پیشنهاد برقراری یا حذف یک مالیات یا پرداخت محلی را می توان به همه پرسی گذاشت (در صورت درخواست شهروندان راجع به آن تصمیم گیری می شود). در صورت حذف یک مالیات یا پرداخت محلی، مرجع محلی تا یکسال از تاریخ همه پرسی نمی تواند مجدداً همه پرسی برگزار کند.

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه‌پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه‌پرسی	نوع همه‌پرسی	مقررات ویژه
اسلوونی	- مجمع ملی - شورای محلی	تصمیم‌گیری (که برای شورا الزام آور است)	شورای محلی می‌تواند به دنبال پیشنهاد یا درخواست انتخاب کنندگان، راجع به موضوعی که برای جامعه محلی اهمیت ویژه‌ای دارد یا درخصوص فعالیت‌های عمومی شهرداری همه‌پرسی برگزار کند مگر مسائل مربوط به بودجه، ترازنامه‌های نهایی و مقررات عمومی راجع به مالیات‌های شهری و وظایف دیگر (البته راجع به کمک‌ها و مساعدت‌های داوطلبانه از طرف شهروندان می‌توان همه‌پرسی برگزار کرد).
اسپانیا	شهردار با تأیید قبلی اکثریت مطلق شورای محلی و با اجازه حکومت	مشورتی	راجع به موضوعات تحت صلاحیت شهرداری‌ها یا موضوعاتی که اهمیت خاصی برای سکنه محلی دارد مگر موضوعات مربوط به امور مالی محلی می‌توان همه‌پرسی برگزار کرد. در مورد برخی شهرداری‌ها برای ادغام با حوزه دیگر، برپایی همه‌پرسی الزامی است.
سوئد	- شورای محلی - ۵ درصد رأی‌دهندگان محلی	مشورتی	—
سوئیس	- به چارچوب قانونی مقرر توسط ایالت (کانتون) بستگی دارد. - پارلمان محلی (شورا) - مجمع شهروندان - درصدها معینی از رأی‌دهندگان محلی (بین ۵ تا ۲۵ درصد)	تصمیم‌گیری یا مشورتی	مقررات بسته به هر ایالت متفاوت است. چهارنوع همه‌پرسی متفاوت وجود دارد که جز آخری، همگی همه‌پرسی تصمیم‌گیری هستند: - همه‌پرسی اجباری که به اصلاح مقررات راجع به سازمان شهری، برخی هزینه‌ها، نرخ مالیات یا وضع مالیات ویژه، مقررات عمومی شهری، ایجاد مجلس شهری به جای مجمع شهری یا اصلاحات سرزمینی مربوط می‌شود. برخی شهرداری‌ها می‌توانند موضوعاتی که باید درخصوص آن‌ها همه‌پرسی اجباری برگزار شود،

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
			<p>محدود کنند یا همه پرسی اختیاری را به جای اجباری برگزینند. تنها در پنج کانتون هیچ گونه همه پرسی اجباری وجود ندارد.</p> <p>- همه پرسی اختیاری. در ایالاتی که همه پرسی اجباری وجود دارد معمولاً در خصوص موضوعات عمومی، به همه پرسی های اختیاری توسل جسته می شود. البته برخی موضوعات را نمی توان به همه پرسی گذاشت؛ نظیر امور بودجه، حساب های عمومی، تصمیمات و آیین نامه های الزامی. در ایالاتی که همه پرسی اجباری وجود ندارد موضوعاتی که راجع به آن می توان همه پرسی برگزار کرد مشخص می شود. همچنین ایالاتی که در آن ها هیچ گونه مقرراتی برای همه پرسی اجباری وجود ندارد می توانند موضوعاتی را که همه پرسی درباره آن ها امکان پذیر است تعیین کنند.</p> <p>- همه پرسی فوق العاده. در برخی ایالات، مجالس شهری و حکومت می توانند برای هر تصمیم گیری مجلسی یا حکومتی به رأی عمومی یا همه پرسی اختیاری متوسل شوند. همه پرسی های فوق العاده بنا به تقاضای اکثریت یا اقلیت معینی از اعضای پارلمان یا مجمع شهری برگزار خواهد شد.</p> <p>- همه پرسی مشورتی. تنها برخی شهرداری ها می توانند آن را برگزار کنند.</p>
ترکیه	<p>- اکثریت مطلق رأی دهندگان محلی - شورای محلی - حاکم محلی (استاندار)</p>	مشورتی	<p>راجع به موضوعات ذیل می توان همه پرسی برگزار کرد:</p> <p>- ایجاد شهرداری جدید</p> <p>- تجزیه بخش های یک شهرداری</p> <p>- ادغام واحدهای محلی</p>

ادامه ضمیمه ۱. اطلاعات راجع به برگزاری همه پرسی محلی

کشور	پیشنهاد برپایی همه پرسی	نوع همه پرسی	مقررات ویژه
			- موافقت اکثریت مطلق انتخاب کنندگان حوزه‌های مربوطه لازم است.
بریتانیا	- پیشنهادهای یک مرجع محلی برای انتخاب شهردار - امضای ۵ درصد رأی دهندگان محلی برای انتخاب شهردار - موافقت حکومت مرکزی؛ برای همه پرسی در خصوص ترتیبات و اقدامات اجرایی	تصمیم‌گیری	—
جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق	شورای محلی یا ۲۰ درصد رأی‌دهندگان محلی (آن گونه که در قانون مقرر می‌شود).	تصمیم‌گیری	در خصوص موضوعات تحت صلاحیت مرجع محلی می‌توان همه پرسی برگزار کرد. همه پرسی در صورت شرکت ۵۰ درصد واجدین شرایط معتبر خواهد بود. برای تغییر محدوده‌های شهری باید همه پرسی برگزار کرد. در صورت تقاضای یک پانجم رأی دهندگان می‌توان شهردار را برکنار کرد مشروط بر آن که اکثریت رأی دهندگان با این پیشنهاد موافق باشند.

ضمیمه ۲. اطلاعات راجع به ابتکارات عمومی

کشور	ابتکار	مقررات ویژه
بلغارستان	تقاضای دست کم ۱۰۰ نفر از واجدین حق رأی (در شهرداری‌های با کم‌تر از ۲۰۰ نفر سکنه دست کم یک پنجم واجدین شرایط).	ابتکارات مردمی می‌تواند شامل موضوعات محلی شود. پیشنهادها باید به روشنی و به صورت کتبی به شورا ارسال شود. این گونه پیشنهادها معمولاً منجر به مشورت با مردم یا بحث در مجمع عمومی می‌شود. برای ایجاد شهرداری جدید، تأسیس شورای محلی یا مرجع محلی یا انحلال شورا یا مرجع محلی ابتکار مردمی لازم است. رئیس شورای شهر باید اعضای شورا را از طرح ابتکار مردمی با خبر کند و در عرض یک ماه برای بررسی آن تشکیل جلسه دهد. شورا درخصوص موضوع بحث تصمیم‌گیری خواهد کرد.
کرواسی	امضای دست کم ۱۰ درصد رأی دهندگان	شهروندان برای اتخاذ تصمیم ویژه یا راه حلی درخصوص موضوعات واقع در حیطه صلاحیت مرجع محلی می‌توانند پیشنهادهایی مطرح کنند. نهاد مرکب از نمایندگان باید درخصوص این پیشنهادها بحث کند و طی سه ماه از تاریخ ارائه پیشنهاد به افراد پیشنهاد کننده پاسخ دهد.
جمهوری چک	(درخصوص تأثیر وارد بر محیط زیست)، ۵۰۰ نفر از افراد بالای ۱۸ سال	اصطلاح «ابتکار مردمی» در قانون ارزیابی تأثیرات وارد بر محیط زیست آمده است. به موجب این قانون، ابتکار مردمی به معنی «گروهی حداقل ۵۰۰ نفری از افراد بالای ۱۸ سال است که به طور کتبی از نظرات مردم راجع به موضوع مورد بحث حمایت می‌کنند.» ابتکار مردمی باید با فهرست امضای شهروندان پیشنهادکننده، نیز فهرست اسامی کسانی همراه باشد که آنان به نمایندگی خود برگزیده‌اند. پیشنهاددهندگان می‌توانند انجمنی تشکیل دهند که در روند و گردش کار اداری مشارکت جوید.
دانمارک	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
استونی	پیشنهاد حداقل ۱ درصد واجدین حق رأی (دست کم ۵ نفر از سکنه)	حکومت محلی به وسیله نهادهای اجرایی و تقنینی انتخابی و دموکراتیک اداره می‌شود. شهروندان از حق درخواست یا پیشنهاد اتخاذ، اصلاح یا تجدیدنظر در

ادامه ضمیمه ۲. اطلاعات راجع به ابتکارات عمومی

کشور	ابتکار	مقررات ویژه
		تصمیمات شهری برخوردارند و این پیشنهادها باید در عرض سه ماه مدنظر قرار گیرد.
فنلاند	همه افراد مقیم حوزه شهرداری، درخصوص امور شهری حق پیشنهاد و ابتکار دارند.	افراد پیشنهاد کننده باید از اقدامات اتخاذ شده در نتیجه طرح پیشنهاد خود مطلع شوند. اداره شهری باید دست کم سالی یکبار شورا را از کلیه ابتکارات به عمل آمده درخصوص موضوعات تحت صلاحیت خود و اقدامات به عمل آمده برای پاسخ‌گویی به آنها مطلع کند. همه ابتکاراتی که توسط دست کم ۲ درصد واجدین حق رأی به عمل آید باید طی شش ماه مدنظر قرار گیرد.
آلمان	در برخی ایالات کلیه سکنه شهر راجع به امور شهر حق ابتکار دارند. در ایالات دیگر تعداد حداقلی برای طرح پیشنهاد و ابتکار تعیین شده است.	پیشنهاد باید طی سه ماه از طرف شورا بررسی شود. کلیه امور شهرداری‌ها می‌تواند مشمول پیشنهاد واقع شود.
یونان	—	مقرراتی درخصوص حق ابتکار وجود ندارد.
مجارستان	حداقل تعداد افراد لازم برای طرح پیشنهاد ۵ درصد و حداکثر ۱۰ درصد واجدین حق رأی در محل است (این درصد با حکم شهرداری و تصویب شورای محلی تعیین می‌شود).	کلیه موضوعات واقع در حیطه مسئولیت نهاد مرکب از نمایندگان را می‌توان از طریق ابتکار مردمی به این نهاد تسلیم کرد. این نهاد محلی موظف به بررسی موضوع پیشنهادی است.
ایسلند	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
ایرلند	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
لیونی	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
لیتوانی	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
مالت	دست کم نظر موافق ۳۰ درصد رأی دهندگان محلی برای طرح ابتکار مردمی لازم است.	اصلاحات به عمل آمده به شهروندان اجازه می‌دهد تا از شورای محلی بخواهند کمیته‌هایی را به منظور تنظیم گزارش‌هایی راجع به نیازهای منطقه تعیین و سرمایه مورد نیاز برای این کار را فراهم کند.
هلند	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.

ادامه ضمیمه ۲. اطلاعات راجع به ابتکارات عمومی

کشور	ابتکار	مقررات ویژه
نروژ	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
پرتغال	پیشنهاد به شورا ارائه می‌شود از طرف: - ۳۰۰ نفر یا ۲۰ درصد واجدین حق رأی (هر کدام کم‌تر) اگر تعداد واجدین رأی کم‌تر از ۳۷۵۰ نفر باشد. - ۵۰۰۰ نفر یا ۸ درصد از واجدین رأی (هر کدام کم‌تر) در مناطق دیگر.	کلیه موضوعات محلی تحت صلاحیت مراجع محلی می‌تواند مشمول پیشنهاد باشد. موضوعاتی که درخصوص آن‌ها باید قانون پارلمانی وضع شود، مسائلی که راجع به آن‌ها مقرراتی در سطح ملی به تصویب رسیده، که برای مراجع محلی لازم‌الاجراست و موضوعات مربوط به بودجه، وضع مالیات و امور مالی محلی نمی‌تواند مشمول ابتکار مردمی واقع شوند.
سان مارینو	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
جمهوری اسلواکی	حمایت دست کم ۵۰۰ نفر از افراد بالای ۱۸ سال که حداقل ۲۵۰ نفر از آنان در حوزه شهرداری مربوط اقامت دائم داشته باشند.	تنها در روند ارزیابی تأثیرات وارد بر محیط زیست؛ امضاهای حاکی از دیدگاه مشترک برای پیشنهاد فعالیت باید ارزیابی شود.
اسلوونی	حداقل ۵ درصد واجدین حق رأی در محل	افراد رأی دهنده محلی می‌توانند تصویب یا لغو یک قانون عمومی یا تصمیم دیگری را که در محدوده صلاحیت شورای شهر یا نهادهای دیگر شهری قرار دارد خواستار شوند. نهادی که چنین تقاضا یا پیشنهادی به آن ارائه می‌شود باید در محدوده زمانی که در مقررات شهری در نظر گرفته می‌شود و البته نباید بیش‌تر از سه ماه باشد درخصوص موضوع تصمیم‌گیری کند.
اسپانیا	—	مقرراتی درخصوص ابتکارات مردمی وجود ندارد.
سوئد	حداقل ۵ درصد رأی دهندگان محلی.	افراد باید درخصوص موضوع خاص مدنظر به طور کتبی تقاضای برگزاری همه‌پرسی کنند. مجمع در این خصوص تصمیم‌گیری می‌کند. افراد راجع به هر موضوع تحت صلاحیت مجمع انتخابی، حق ابتکار دارند.

ضمیمه ۳. اطلاعات راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص

کشور	شیوه‌های خاص
بلژیک	مشاوره در خصوص طرح‌ها و برنامه‌های شهری.
بلغارستان	مشاوره عمومی: برای مثال حوزه‌های شهری با مشورت عموم تعیین می‌شود.
کرواسی	تشکیل کمیته‌های محلی بنا به درخواست دست کم ۱۰ درصد از رأی دهندگان.
جمهوری چک	تشکیل جلسه و بحث راجع به برخی موضوعات.
دانمارک	جلسات عمومی آگاهی بخش در خصوص تصمیمات شورا. شورا باید شهروندان را از تصمیمات و موضوعات مهم آتی در برنامه‌ریزی‌های شهری مطلع کند. به علاوه باید پیش از تصمیم‌گیری راجع به برنامه‌های پیشنهادی مرجع محلی یا منطقه‌ای، بحث عمومی ترتیب دهد.
استونی	سکته محل باید در فعالیت‌های کمیسیون‌های شورا مشارکت داشته باشند. برنامه‌های توسعه و طرح‌های بودجه باید برای اصلاح در دسترس عموم قرار گیرد.
فنلاند	شورای شهر می‌تواند سکته محلی را به عضویت هیأت‌های مختلف منصوب کند. تنظیم مقررات درخصوص اطلاعات راجع به موضوع در دست بررسی. از اول ژانویه ۲۰۰۰، قانون جدید کاربری زمین و ساخت و ساز، مشارکت عموم را در کل روند برنامه‌ریزی شهری از همان ابتدا تقویت می‌کند. روند مشارکت و ارزیابی برای کلیه موضوعات مربوط به برنامه‌ریزی الزامی است. امکان اعتراض مکتوب راجع به موضوعات مربوط به برنامه‌ریزی، ساخت و ساز و مسائل محیط زیست. روند ارزیابی امور محیط زیست، انتشار گزارش ارزیابی. آگهی درخواست اجازه بهره‌برداری از زمین. محافظت از طبیعت، کلیه افراد مربوط می‌توانند نظرات خود را در میان‌گذارند.
آلمان	می‌توان با شهروندان صاحب صلاحیت درخصوص موضوعات فردی مشاوره کرد یا آن‌ها را به سمت مشاورین دائمی کمیته‌های مشورتی یا اجرای شورای محلی منصوب کرد. کمیته‌های مشورتی جزئی از راه‌کار خودگردانی محلی هستند. مقامات محلی می‌توانند برای تشکیل کمیته‌های مشورتی به منظور رایزنی درخصوص موضوعات کلیدی یا گروه‌هایی از افراد جامعه، انتخابات برگزار کنند یا خود اعضای کمیته را منصوب سازند. در برخی حوزه‌های شهری که تعداد خارجیان از درصد خاصی فراتر باشد شورای مشورتی خارجیان تشکیل می‌شود. شورای مزبور می‌تواند نظرات خود را به شورای محلی انتقال دهد. شوراهای دیگری نیز برای سالمندان و جوانان وجود دارد.
یونان	حوزه‌های شهری خودمختار با بیش از ۱۵۱ نفر سکته می‌توانند از طریق یک وکیل یا نماینده

ادامه ضمیمه ۳. اطلاعات راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص

کشور	شیوه‌های خاص
	در اداره شهر مشارکت کنند. هر شورای شهر می‌تواند حوزه سرزمینی خود را به نواحی مختلفی تقسیم کند که شوراهای آن انتخابی باشند.
مجارستان	نهاد نمایندگی یک مرجع محلی می‌تواند در بخشی از منطقه، خودگردانی برقرار کند. دست کم سالی یک بار جلسه استماع و رسیدگی علنی تشکیل می‌شود. صورت جلسات نهادهای نمایندگی اغلب منتشر می‌شود.
ایسلند	- مشاوره در خصوص برنامه‌ریزی شهری. - تشکیل جلسات عمومی آگاهی بخش بنا به تصمیم شورا. - شوراهای شهر سکنه محلی را به عضویت کمیته‌ها یا هیأت‌های مختلف منصوب می‌کنند. - در موضوعات مربوط به ساخت و ساز و برنامه‌ریزی و همین طور مسائل محیط زیست امکان اعتراض کتبی وجود دارد. - اسناد و اوراق ادارات عمومی در دسترس عموم قرار می‌گیرد.
ایرلند	انتشار طرح‌ها و پروژه‌های مربوط به کاربری زمین، برنامه‌ریزی، دفع زباله‌ها و امور آب و غیره. به علاوه اشخاص و گروه‌ها می‌توانند نظرات شفاهی و کتبی خود را به مقامات محلی انتقال دهند و در برخی موارد می‌توانند از تصمیم مقامات محلی راجع به مؤسسات قانونی مستقل تجدیدنظر خواهی کنند.
لتونی	مطالعه و بررسی نظرهای شهروندان راجع به ساختار مراجع محلی.
لیتوانی	سکنه محلی می‌توانند عرض‌حال خود را به مراجع محلی تقدیم کنند. مقامات محلی می‌توانند «کمیته عرض‌حال» تأسیس کنند.
لوگزامبورگ	تشکیل جلسات مشورتی ویژه. نتیجه جلسات به شورای شهر منتقل می‌شود.
مالت	تشکیل کمیته یا کمیته‌های فرعی شورا، تشکیل نشست‌های مشورتی علنی.
هلند	در حوزه‌های شهری می‌توان شوراهای منطقه‌ای تأسیس کرد که اعضای آن منتخب اهالی باشند. شوراهای شهر می‌توانند کمیسیون‌هایی تأسیس کنند که اعضای آن‌ها ضرورتاً عضو شورا نباشند.
نروژ	- تشکیل نشست‌های عمومی و جلسات استماع و رسیدگی شهری - تشکیل شورای اطفال و جوانان - اسناد و اوراق مدیریت عمومی منتشر می‌شود. - در امور برنامه‌ریزی و ساخت و ساز، مقامات باید فعالانه مردم را از برنامه‌های خویش آگاه سازند. اشخاص ذی نفع می‌توانند در روند برنامه‌ریزی مشارکت کنند.

ادامه ضمیمه ۳. اطلاعات راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص

کشور	شیوه‌های خاص
لهستان	شهروندان می‌توانند به عضویت کمیسیون‌های شورای شهر در آیند. (نیمی از اعضا). مشورت در برخی موضوعات مقرر شده در قانون یا امور حیاتی جامعه محلی و پروژه‌های در دست اجرای شورا. شورای محلی می‌تواند راجع به برخی انواع مشورت‌ها تصمیم‌گیری کند.
پرتغال	شهروندان و انجمن‌ها می‌توانند در روند تصمیم‌گیری راجع به خود مشارکت کنند. - انتشار تصمیمات حکومت محلی. - تحقیق و بررسی برنامه‌ریزی شهری توسط عموم. شهروندان باید طی مدت زمان معقولی از نتیجه اقدامات اتخاذ شده راجع به عرضحال و پیشنهادهاى خویش آگهی یابند.
فدراسیون روسیه	امکان ایجاد کمیته‌های خودگردانی سرزمینی. این کمیته‌ها در برخی مناطق و ایالات فدرال باید عملکرد موفقیت‌آمیزی داشته باشند. درپانزده منطقه امکان برکناری نمایندگان انتخابی محلی یا صاحب منصبان انتخابی شهری پیش از انقضای دوره خدمت‌شان وجود دارد که البته به ندرت اعمال می‌شود.
سان مارینو	شوراهای محلی می‌توانند طرح‌های خود را راجع به هر موضوعی ارائه دهند و مجلس ملی موظف است طی نود روز آن را در دستور کار خویش قرار دهد.
جمهوری اسلواکی	در صورت پیشنهاد ۲۰ درصد از افراد رأی‌دهنده محلی می‌توان برای انتخاب شهردار جدید انتخابات برگزار کرد.
اسلوونی	برخی حوزه‌های شهری می‌توانند مناطق یا نواحی با نهادهای انتخابی ایجاد کنند. در روستاها یا نواحی که چنین نهادهایی ندارند می‌توان هیأت یا کمیته ناحیه‌ای یا روستایی با خصوصیت مشورتی (با حق ارائه پیشنهاد) ایجاد کرد.
اسپانیا	در موضوعات تحت صلاحیت مرجع محلی و با اهمیت کلیدی برای سکنه، مگر موضوعات مربوط به امور مالی محلی امکان مشاوره عمومی وجود دارد. مقامات محلی می‌توانند بنا به تقاضا و نیازهای سکنه، ارگان‌های سرزمینی با مدیریت غیرمتمرکز تأسیس کنند و ساختار و کارکرد و صلاحیت‌های آن را خود تعیین کنند. وجود شوراهای بخشی (Sectoral) با خصوصیت مشورتی.
سوئد	- شورا می‌تواند نشست‌های کمیته حکومت محلی را برای شرکت عموم آزاد اعلام کند. - شورای شهر می‌تواند افراد محلی را به عضویت کمیته‌های مختلف بگمارد. - کلیه اسناد باید در دسترس عموم باشد. - مطلع‌سازی مردم راجع به برنامه‌های ساخت و ساز و توسعه شهری.

ادامه ضمیمه ۳. اطلاعات راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص

کشور	شیوه‌های خاص
	<p>- عرضحال عمومی و ملاحظه پیشنهادها.</p> <p>- امکان انتقاد مکتوب از برنامه‌های ساخت و ساز و توسعه و موضوعات مربوط به محیط زیست.</p> <p>- محافظت از طبیعت. برای همه افراد امکان اظهار نظر وجود دارد.</p> <p>- در کمیته‌های مدارس ابتدایی، والدین از اکثریت برخوردارند.</p> <p>- در کمیته‌های مدارس راهنمایی، شاگردان دارای اکثریتند.</p> <p>- جلسات علنی، تغییر محل شورای شهر.</p> <p>- کمیته‌ها باید با استفاده کنندگان و مخاطبین خدمات‌شان مشورت کنند و مدیریت یک بخش شورا را به پرسنل یا ارباب رجوع آن واگذار کنند.</p> <p>- همچنین می‌توان کمیته‌های منطقه‌ای (که شوراهای حوزه‌های همجوار نیز نامیده می‌شود) ایجاد کرد.</p>
سوئیس	<p>- آیین مشورت</p> <p>- مشارکت در کمیته‌های ویژه</p>
جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق	<p>به موجب قانون حکومت محلی، در آن دسته از حوزه‌های شهری که اکثریت قابل توجهی از سکنه آن‌ها از اقلیت‌های قومی هستند، می‌توان کمیسیون‌های قومی با شرکت کلیه گروه‌های قومی به تناسب جمعیت‌شان ایجاد کرد. وانگهی، این قانون خودگردانی محلی مبتنی بر همجواری را مقرر می‌دارد که براساس آن، افراد و سکنه محل می‌توانند راجع به موضوعاتی که مستقیماً به آن‌ها مربوط می‌شود تصمیم‌گیری کنند.</p> <p>بنا به دعوت شهردار به ابتکار خویش یا براساس تقاضای دست کم ۱۰ درصد رأی دهندگان حوزه مربوطه، در تمام یا بخشی از حوزه شهرداری می‌توان نشست عمومی برگزار کرد. در این جلسات عمومی شهروندان می‌توان با اکثریت آرا راه کارهای کلی راجع به امور وظایف نهادهای شهری اتخاذ کنند. نهادهای مربوطه باید طی نود روز با اتخاذ تصمیمات و اقدامات مقتضی به این راهکارها ترتیب اثر دهند.</p> <p>کمیته‌های شورای محلی متشکل از اعضای شورا و متخصصان بیرونی هستند.</p>
ترکیه	<p>شهروندان و سازمان‌های غیردولتی می‌توانند بدون حق رأی در جلسات شوراهای محلی شرکت کنند.</p>
بریتانیا	<p>در برخی حوزه‌های شهری، کمیته‌های مشورتی با حضور شهروندان برای تصمیم‌گیری ایجاد شده است.</p>

ضمیمه ۴. اطلاعات تطبیقی راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص برخی کشورها

کشور	مجمع شهروندان	مشارکت در جلسات شورا	جلسات فوق‌العاده شورا	دادخواهی حق	حق پیشنهاد
بلغارستان	مجمع عمومی شهروندان	-	-	+	+
کرواسی	مجمع عمومی شهروندان، کمیته‌های شهری	-	-	-	+
جمهوری چک	-	+	-	+	+
دانمارک	-	در بسیاری از شهرها امکان طرح پرسش در جلسات شورا وجود دارد	-	-	جلسات عمومی ترتیب داده شده توسط شورا
استونی	-	+	-	+	+
فنلاند	-	+	-	+	+
آلمان	مجمع شهروندان به دعوت شورا، شهردار یا درصدی از شهروندان. نشست قانونی شهروندان (سالی یکبار)	+	-	+	+
یونان	مجمع عمومی شهروندان در حوزه‌های با بیش از ۱۰۰۰۰ نفر سکنه (جایی که شورای بخشی یا منطقه‌ای وجود ندارد).	+	-	+	-
مجارستان	مجامع روستایی	(امکان طرح	-	-	+

ادامه ضمیمه ۴. اطلاعات تطبیقی راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص برخی کشورها

کشور	مجمع شهروندان	مشارکت در جلسات شورا	جلسات فوق‌العاده شورا	حق دادخواهی	حق پیشنهاد
		پرسش و ارائه نظرات در جلسه ویژه‌ای که سالی یک بار تشکیل می‌شود وجود دارد.			
ایسلند	مجمع عمومی شهروندان	امکان نطق وجود دارد	-	-	-
ایرلند	-	نهادهای مدنی در کمیته‌های سیاستگذاری	-	-	-
ایتالیا	-	+	-	+	+
لیتوانی	جلسات علنی با شورا دست کم سالی یکبار	به همراه امکان نطق	-	+	+
لتونی	-	-	-	+	-
لوکزامبورگ	-	+	-	-	-
مالت	جلسه قانونی شهروندان (سالی یکبار)	+	-	+	+
هلند	-	-	-	+	-
نروژ	-	+	-	+	-
لهستان	-	+	-	+	+

ادامه ضمیمه ۴: اطلاعات تطبیقی راجع به شیوه‌های رسمی مشارکت در تدوین و تصویب موازین و مقررات خاص برخی کشورها

کشور	مجمع شهروندان	مشارکت در جلسات شورا	جلسات فوق‌العاده شورا	حق دادخواهی	حق پیشنهاد
پرتغال	در کوچک‌ترین حوزه‌های سرزمینی دارای حداقل ۲۰۰ نفر واجد حق رأی	(امکان مشارکت در بحث)	+	+	+
فدراسیون روسیه	+	-	-	+	+
سان مارینو	-	-	-	-	-
جمهوری اسلواکی	مجمع محلی شهروندان به دعوت شورای محلی	(به همراه امکان مشارکت در بحث)	+	+	+
اسلوونی	مجمع شهروندان بنابه دعوت شهردار، شورا یا ۵ درصد از سکنه محلی	-	-	-	-
اسپانیا	شورای آزاد (قاعده‌تاً در حوزه‌های شهری با کم‌تر از ۱۰۰ نفر سکنه)	(به همراه امکان مشارکت در بحث)	-	+	+
سوئد	-	(با امکان طرح پرسش)	-	+	-
سوئیس	+	+	+	+	+
جمهوری مقدونیه یوگسلاوی سابق	جلسه عمومی شهروندان	+	-	-	+
ترکیه	+	+	+	+	-
بریتانیا	+	+	+	+	-